

Tamara Anna Galbarczyk

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ZARZĄDZANIE RYZYKIEM KREDYTOWYM SEKTORA BANKOWEGO W POLSCE W OKRESIE SPOWOLNIENIA GOSPODARCZEGO

Streszczenie: Wzrost roli kredytów detalicznych skłania do pytania o zagrożenie banków ryzykiem kredytowym. Jego ocenę umożliwia analiza jakości portfela kredytowego, pokrycia ekspozycji kredytowych rezerwami oraz wyposażenia kapitałowego banków. Kontroli ryzyka służą normy ostrożnościowe oraz umiejętne nim zarządzanie przez banki, do pogorszenia którego przyczyniło się rozluźnienie zasad polityki kredytowej. Znalazło to wyraz we wzroście należności zagrożonych i pod obserwacją, co mogłoby prowadzić do pogorszenia jakości portfela, gdyby nie zaostrenie kryteriów udzielania kredytów detalicznych od 2009 r. Poza tym KNF wprowadziła rekomendację T, zwracającą uwagę na konieczność rzetelnej oceny zdolności kredytowej i przyjęcia bezpiecznego poziomu obciążenia dochodów spłatą zobowiązań kredytowych.

Słowa kluczowe: ryzyko kredytowe, spowolnienie gospodarcze.

1. Wstęp

Działalność kredytowa jest jedną z podstawowych form operacji aktywnych (czynnych) banków¹. Udzielanie kredytów zaliczane jest ponadto do tzw. czynności *sensu stricto*, zastrzeżonych do wyłącznej kompetencji banków, przy czym wyjątek stanowią tu kredyty konsumenckie².

Z udzielaniem kredytów wiąże się ryzyko kredytowe, które jest jednym z podstawowych rodzajów ryzyka bankowego, zaliczanym do ryzyk wyniku³. Obserwacja portfela kredytowego pozwala zgromadzić informacje umożliwiające skuteczniejsze zarzą-

---

¹ Por. M. Iwanicz-Drozdowska, W.L. Jaworski, Z. Zawadzka, *Bankowość. Zagadnienia podstawowe*, Poltext, Warszawa 2006, s. 116; B. Świecka, *Usługi, operacje i czynności bankowe*, (w:) S. Flejterski, B. Świecka (red.), *Elementy finansów i bankowości*, CeDeWu, Warszawa 2007, s. 251.

² *Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe*, DzU Nr 140, poz. 939 z późn. zm., art. 5 ust 1, i *Ustawa z dnia 20 lipca 2001 r. o kredycie konsumenckim*, DzU Nr 100, poz. 1081, z późn. zm., art. 2 ust. 3.

³ Por. Z. Zawadzka, *Ryzyko bankowe*, (w:) W.L. Jaworski, Z. Zawadzka (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002, s. 599.

dzanie tym ryzykiem i wdrożenie modeli ratingowych, wykorzystywanych do wyznaczania adekwatności kapitałowej na jego pokrycie według Nowej Umowy Kapitałowej⁴.

Ze względu na znaczącą rolę działalności kredytowej w gospodarce banków oraz wynikające stąd zagrożenie ryzykiem kredytowym pojawia się pytanie o jakość portfeli kredytowych banków oraz o metody ograniczania tego ryzyka lub niwelowania jego negatywnych skutków, a także o wpływ ryzyka kredytowego na wymagany poziom kapitałów własnych banków, co ma szczególne znaczenie w okresach pogorszenia koniunktury. Próbę odpowiedzi na te pytania podjęto w niniejszym opracowaniu.

2. Ogólna charakterystyka działalności kredytowej banków i ryzyka kredytowego

Z definicji ustawowej kredytu wynikają jego cechy: celowość, odpłatność i udostępnianie środków na określony czas, po upływie którego kredyt podlega zwrotowi. Udostępnianie środków, dla których nie jest ustalane przeznaczenie, może być więc jedynie przedmiotem udzielonej pożyczki, w przypadku której określona ilość pieniędzy jest przenoszona na własność pożyczkobiorcy, który decyduje o ich wykorzystaniu⁵.

W literaturze prezentowanych jest wiele rodzajów kredytów, klasyfikowanych według rozmaitych kryteriów⁶, które i tak nie oddają różnorodności oferty z praktyki bankowej. Jak wspomniano, specyficzną grupę kredytów stanowią kredyty konsumenckie, udzielane m.in. przez banki detaliczne, na mocy odrębnej ustawy.

Zaangażowanie banków z tytułu udzielania kredytów znajduje odzwierciedlenie w aktywach bilansu w pozycji należności (tab. 1).

Tabela 1. Struktura podmiotowa należności sektora bankowego (w mln zł)

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Należności ogółem, w tym:	293 935,7	313 685,5	353 456,3	392 413,1	471 853,5	568 372,9	720 565,5
– od sektora finansowego	77 857,5	77 003,2	106 614,8	122 287,1	134 046,1	125 204,3	108 396,2
– od sektora instytucji rządowych i samorządowych	14 658,4	19 665,8	20 724,8	21 554,8	22 725,6	21 422,1	24 603,6
– od sektora niefinansowego	201 419,8	217 016,5	226 116,7	248 571,2	315 081,8	421 746,5	587 565,7
Udział należności od sektora niefinansowego w należnościach ogółem w %	68,5	69,2	64,0	63,3	66,8	74,2	81,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Sytuacja finansowa banków w 2006 roku. Synteza*, NBP, Warszawa 2007, s. 40, oraz *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, Urząd KNF, Warszawa 2009, aneks, tab. 2.1.

⁴ W. Żółtkowski, *Zarządzanie ryzykiem bankowym w praktyce w kontekście nowej umowy kapitałowej (Basel II)*, CeDeWu, Warszawa 2007, s. 65 i 96.

⁵ Por. *Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe*, art. 69 ust. 1 i *Ustawa z dnia 25 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny*, DzU Nr 16, poz. 93 z późn. zm., art. 720.

⁶ Z. Krzyżkiewicz, *Operacje banków uniwersalnych*, (w:) W.L. Jaworski, Z. Zawadzka (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002, s. 275-283; B. Świecka, *op. cit.*, s. 253-255.

Należności od sektora finansowego rosły z wyjątkiem lat 2003, 2007 i 2008, a od sektora instytucji rządowych i samorządowych – z wyjątkiem roku 2007. Z kolei należności od sektora niefinansowego zwiększały się w całym analizowanym okresie, podobnie jak należności ogółem. Poza tym udział należności od sektora niefinansowego w należnościach ogółem wynosił co najmniej 63,3% (w 2005 r.), a najwięcej – 81,5%, w 2008 r. Największym beneficjentem kredytów udzielanych przez banki jest więc sektor niefinansowy. Tabela 2 prezentuje strukturę podmiotową kredytów dla tego sektora.

Tabela 2. Kredyty bankowe dla sektora niefinansowego (w mln zł)

Wyszczególnienie	2002*	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kredyty ogółem, w tym:	192 973,9	220 990,8	227 913,4	258 493,8	323 200,1	427 542,8	593 577,8
– dla przedsiębiorstw	116 555,0	121 911,3	117 120,1	121 235,0	138 759,8	171 713,8	222 702,3
– dla gospodarstw domowych	75 351,2	98 240,8	110 071,1	136 398,9	183 430,3	254 201,8	368 636,3
– dla instytucji niekomercyjnych działających na rzecz gospodarstw domowych	1 067,7	838,7	722,2	859,9	1 010,0	1 627,2	2 239,2

* dane dotyczą tylko banków komercyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w 2003 roku. Synteza*, NBP, Warszawa 2004, s. 42; *Sytuacja finansowa banków w 2004 roku. Synteza*, NBP, Warszawa 2005, s. 45, 68; *Sytuacja finansowa banków w 2005 roku. Synteza*, NBP, Warszawa 2006, s. 42, 63; *Sytuacja finansowa banków w 2006 roku...*, s. 44, 67; *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, aneks, tab. 2.3.

Jak wynika z tab. 2, wielkość kredytów zarówno dla sektora niefinansowego, jak i dla gospodarstw domowych sukcesywnie rosła. Z wyjątkiem 2004 r. rosła także wielkość kredytów dla przedsiębiorstw. Ponadto w latach 2002-2004 największy udział stanowiły kredyty dla przedsiębiorstw, a w latach 2005-2008 – kredyty dla gospodarstw domowych. Wynika z tego, że największym kredytobiorcą są w ostatnich latach gospodarstwa domowe, do których adresowana jest oferta bankowości detalicznej.

Tabela 3. Struktura przedmiotowa kredytów dla sektora gospodarstw domowych (w mld zł)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kredyty ogółem, w tym:	98,2	110,0	136,4	183,4	254,2	368,6
1. Kredyty mieszkaniowe	29,7	35,9	50,7	78,2	117,7	194,1
w tym w walutach obcych	18,7	20,3	32,2	50,0	65,1	135,0
2. Kredyty konsumpcyjne, w tym:	49,3	53,6	63,8	77,5	102,5	136,4
2.1. W rachunku bieżącym	13,4	14,0	14,6	15,2	17,7	20,8
2.2. Karty kredytowe	2,1	2,9	4,2	5,8	8,9	12,7
2.3. Pozostałe	33,8	36,7	45,0	56,5	75,9	102,9
3. Kredyty inwestycyjne	19,2	20,5	21,9	27,7	34,0	38,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Raport o sytuacji banków w 2007 r.*, Urząd KNF, Warszawa 2008, s. 29, oraz *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, s. 43.

W analizowanym okresie zarówno kredyty ogółem dla gospodarstw domowych, jak i ich wyodrębnione grupy wykazywały tendencje wzrostowe. Najmniejsze znaczenie miały kredyty inwestycyjne, których udział w kredytach ogółem spadał i wynosił od 19,6% w 2003 r. do 10,3% w 2008 r. W latach 2003-2005 dominowały kredyty konsumpcyjne, a od 2006 r. dominują kredyty mieszkaniowe.

Związane z udzielaniem kredytów ryzyko kredytowe oznacza możliwość zaistnienia sytuacji, w której kredytobiorca nie będzie chciał lub nie będzie w stanie wywiązać się ze zobowiązania zapłaty odsetek i spłaty rat kapitałowych⁷. Dotyczy ono nie tylko kredytów, ale wszystkich aktywów bilansowych, do których bank ma tytuł prawny oraz pozycji pozabilansowych⁸. W szerszym ujęciu mamy z nim też do czynienia wtedy, gdy wystąpi zagrożenie masowego wycofania depozytów, a bank nie ma możliwości refinansowania się (tzw. ryzyko pasywne). W sytuacji rozwiniętego rynku finansowego ten rodzaj ryzyka ma jednak znaczenie marginalne.

Najlepszą ochroną przed przekroczeniem strefy bezpieczeństwa ryzyka kredytowego jest podniesienie kapitału własnego. Alternatywą może być sprzedaż aktywów albo dywersyfikacja ryzyka kredytowego poprzez znalezienie nowych rynków kredytowych⁹.

Podstawowymi elementami sprawnego zarządzania kredytami są z kolei należyście rozwinięte procedury kredytowe, polityka kredytowa, efektywna kontrola kredytowa oraz odpowiednio wyszkolony personel¹⁰. Zmniejszeniu ryzyka kredytowego mogą służyć przyjęte zabezpieczenia, monitorowanie spłaty kredytu oraz tworzenie odpowiednich rezerw. Poza tym ograniczeniu ryzyka służą normy o charakterze ostrożnościowym, które muszą być przestrzegane przez wszystkie banki.

3. Normy prawne ograniczające poziom ryzyka kredytowego

Do norm ostrożnościowych regulujących poziom ryzyka kredytowego należą:

- 1) limity koncentracji zaangażowania,
- 2) rezerwy celowe tworzone w celu równoważenia ryzyka,
- 3) wymóg kapitałowy z tytułu ryzyka kredytowego,
- 4) wymóg kapitałowy z tytułu przekroczenia limitu koncentracji zaangażowań i limitu dużych zaangażowań,
- 5) wymóg kapitałowy z tytułu przekroczenia progu koncentracji kapitałowej.

---

⁷ D.R. Fraser, L.M. Fraser, *Ocena wyników działalności banku komercyjnego*, ZBP, Warszawa 1996, s. 30.

⁸ M.S. Wiatr, *Indywidualne ryzyko kredytowe*, (w:) W.L. Jaworski, Z. Zawadzka (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002, s. 629.

⁹ Por. D.G. Uyemura, D.R. Van Deventer, *Zarządzanie ryzykiem finansowym w bankach*, ZBP, Warszawa 1997, s. 229, 231, 300; J. Zombirt, *Nowa umowa kapitałowa. Ewolucja czy rewolucja*, CeDeWu, Warszawa 2007, s. 140, 141, oraz *Uchwała nr 384/2008 KNF z dnia 17.12.2008 r. w sprawie wymagań dotyczących identyfikacji, monitorowania i kontroli koncentracji zaangażowań, w tym dużych zaangażowań*, Dz. Urz. KNF, 2008, Nr 8, poz. 38, zał. 1, par. 9.

¹⁰ D. McNaughton, *Zarządzanie nowoczesnym bankiem w okresie zmian*, t. I, Fundacja Warszawski Instytut Bankowości, Warszawa 1995, s. 74.

Tabela 4. Klasyfikacja ekspozycji kredytowych do celów tworzenia rezerw celowych

Kategoria należności	Ekspozycje wobec Skarbu Państwa	Należności z tytułu pożyczek i kredytów detalicznych	Pozostałe ekspozycje kredytowe (w przypadku ekspozycji wobec osób fizycznych uwzględnia się jedynie kryterium terminowości spłaty za wyjątkiem należności straconych)
Należności normalne	– opóźnienie w spłacie nie przekracza 1 roku	– opóźnienie w spłacie nie przekracza 6 miesięcy	– opóźnienie w spłacie nie przekracza 1 miesiąca, a sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużników nie budzi obaw
Należności pod obserwacją			– opóźnienie w spłacie przekracza 1 miesiąc i nie przekracza 3 miesięcy, a sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużników nie budzi obaw lub które ze względu na ryzyko regionu, kraju, branży, grupy klientów, lub produktów wymagają szczególnej uwagi (bank może dodatkowo ustalić inne kryteria)
Należności poniżej standardu			– opóźnienie w spłacie przekracza 3 miesiące i nie przekracza 6 miesięcy, – względem dłużników, których sytuacja ekonomiczno-finansowa może stanowić zagrożenie terminowej spłaty
Należności wątpliwe	– opóźnienie w spłacie przekracza rok i nie przekracza 2 lat, – o nieokreślonym terminie płatności, dla których okres od powstania nie przekracza roku		– opóźnienie w spłacie przekracza 6 miesięcy i nie przekracza 12 miesięcy, – względem dłużników, których sytuacja ekonomiczno-finansowa ulega znacznemu pogorszeniu, zwłaszcza, gdy ponoszone straty w sposób istotny naruszają kapitały (aktywa netto)
Należności stracone	– opóźnienie w spłacie przekracza 2 lata, – o nieokreślonym terminie, dla których okres od powstania przekracza rok, – wszelkie należności sporne	– opóźnienie w spłacie przekracza 6 miesięcy, – względem dłużników przeciwko którym bank złożył wniosek o wszczęcie postępowania egzekucyjnego, – kwestionowane przez dłużników w postępowaniu sądowym, – względem dłużników, których miejsce pobytu jest nieznanie i których majątek nie został ujawniony	– opóźnienie w spłacie przekracza 12 miesięcy, – względem dłużników, w stosunku do których ogłoszono upadłość lub nastąpiło otwarcie likwidacji, – względem dłużników, przeciwko którym bank złożył wniosek o wszczęcie postępowania egzekucyjnego, – kwestionowane przez dłużników w postępowaniu sądowym, – względem dłużników, których miejsce pobytu jest nieznanie i których majątek nie został ujawniony, – względem dłużników, których sytuacja ekonomiczno-finansowa pogorszyła się w sposób nieodwracalnie uniemożliwiający spłacenie długu

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rozporządzenia MF z dnia 16.12.2008...*

3.1. Limity koncentracji zaangażowania

W celu zapobieżenia nadmiernej koncentracji portfela kredytowego wprowadzono limity, które określają pułap zaangażowania wobec klientów lub ich grup posiadających wspólne cechy. Z zachowaniem obowiązujących limitów ustawowych banki powinny je także ustalać we własnym zakresie z uwzględnieniem w szczególności sektora gospodarki i regionu geograficznego¹¹.

Zgodnie z ustawą suma wierzytelności banku, udzielonych przez bank zobowiązań pozabilansowych oraz posiadanych przez bank bezpośrednio albo pośrednio akcji lub udziałów w innym podmiocie, wniesionych dopłat w spółce z o.o., lub też wkładów, albo sum komandytowych – w zależności od tego, która z tych kwot jest większa – w spółce komandytowej, lub komandytowo-akcyjnej, obciążonych ryzykiem jednego podmiotu, lub grupy podmiotów powiązanych kapitałowo, lub organizacyjnie, nie może przekroczyć:

- 20% funduszy własnych – w przypadku, gdy którykolwiek z tych podmiotów jest w stosunku do banku podmiotem dominującym, zależnym albo jest podmiotem zależnym od dominującego wobec banku,
- 25% funduszy własnych banku – w przypadku, gdy podmioty te nie są podmiotami powiązanymi z bankiem w sposób opisany powyżej¹².

Jeżeli suma wierzytelności banku (lub udzielonych zobowiązań pozabilansowych) w stosunku do jednego podmiotu lub ich grupy powiązanej kapitałowo, lub organizacyjnie przekroczy 10% funduszy własnych banku, zarząd banku jest zobowiązany zgłaszać taki fakt KNF. Suma wierzytelności banku oraz udzielonych zobowiązań pozabilansowych, przekraczających 10% jego funduszy własnych, w stosunku do podmiotów, o których mowa wyżej, nie może być poza tym wyższa niż 800% jego funduszy własnych¹³.

3.2. Rezerwy celowe

Banki są zobowiązane równoważyć skutki ryzyka wynikającego z ich działalności w drodze tworzenia rezerw celowych na należności i udzielone zobowiązania pozabilansowe o charakterze finansowym i gwarancyjnym. Wysokość rezerw zależy od rodzaju należności, na zabezpieczenie których są tworzone. Podstawę naliczania rezerwy (z wyjątkiem należności normalnych) stanowi kwota należności lub udzielonego zobowiązania pozabilansowego pomniejszona o wartość zabezpieczeń wymienionych w Rozporządzeniu MF z dnia 16.12.2008 r.¹⁴

¹¹ Por. *Uchwała nr 384/2008 KNF...*, § 2.

¹² *Ustawa z dnia 29 sierpnia 08.1997 r. Prawo bankowe*, art. 71 ust. 1.

¹³ *Ibidem*, ust. 2 i 6.

¹⁴ *Rozporządzenie MF z dnia 16.12.2008 r. w sprawie tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków*, DzU Nr 235, poz. 1589.

Banki tworzą rezerwy celowe na należności zaklasyfikowane do: kategorii normalne – w zakresie kredytów i pożyczek detalicznych, kategorii pod obserwacją oraz grupy zagrożone, w tym kategorii poniżej standardu, wątpliwe, stracone¹⁵.

W przypadku ekspozycji kredytowych wobec Skarbu Państwa albo w postaci należności z tytułu pożyczek i kredytów detalicznych dla osób fizycznych, na cele niezwiązane z działalnością gospodarczą lub prowadzeniem gospodarstwa rolnego, klasyfikacji należności dokonuje się w oparciu o kryterium terminowości spłaty. W pozostałych przypadkach wykorzystuje się także kryterium oceny sytuacji ekonomiczno-finansowej dłużnika, która odpowiednio do jego statusu powinna uwzględniać¹⁶:

- mierniki ilościowe (wskaźniki efektywności działania, płynności, rotacji majątku obrotowego i zobowiązań bieżących, struktury bilansu, współczynnik wypłacalności banku i stopień pokrycia środkami własnymi marginesu wypłacalności, stopień pokrycia kapitału gwarancyjnego w zakładach ubezpieczeń),
- mierniki jakościowe (jakość zarządzania, stopień zależności od rynku, dotacji i zamówień rządowych, innych podmiotów),
- dostępne oceny uznanych agencji ratingowych.

Klasyfikację należności zawiera tab. 4.

Zgodnie z rozporządzeniem MF z dnia 16.12.2008 r. rezerwy celowe tworzy się w wysokości co najmniej:

- 1,5% w przypadku należności z tytułu pożyczek i kredytów detalicznych, zaliczonych do kategorii normalne oraz należności pod obserwacją,
- 20% w przypadku należności zaklasyfikowanych do kategorii poniżej standardu,
- 50% w przypadku należności zaklasyfikowanych do kategorii wątpliwe,
- 100% w przypadku należności zaklasyfikowanych do kategorii stracone¹⁷.

3.3. Wymóg kapitałowy z tytułu ryzyka kredytowego

Banki, których skala działalności handlowej nie jest znacząca, obliczają łączny wymóg kapitałowy z tytułu ryzyka kredytowego w zakresie portfela bankowego i portfela handlowego łącznie. Banki, których skala działalności handlowej jest znacząca, obliczają łączny wymóg kapitałowy z tytułu ryzyka kredytowego w zakresie portfela bankowego¹⁸.

---

¹⁵ *Ibidem*, § 2.

¹⁶ *Ibidem*, zał. 1.

¹⁷ *Ibidem*, § 3.

¹⁸ *Uchwała nr 380/2008 KNF z dnia 17.12.2008 r. w sprawie zakresu i szczegółowych zasad wyznaczania wymogów kapitałowych z tytułu poszczególnych rodzajów ryzyka, w tym zakresu i warunków stosowania metod statystycznych oraz zakresu informacji załączanych do wniosków o wydanie zgody na ich stosowanie, zasad i warunków uwzględniania umów przelewu wierzytelności, umów o subpartycypację, umów o kredytowy instrument pochodny oraz innych umów przelewu wierzytelności i umowy o subpartycypację, na potrzeby wyznaczania wymogów kapitałowych, warunków, zakresu i sposobu korzystania z ocen, nadawanych przez zewnętrzne instytucje oceny wiarygod-*

Łączny wymóg kapitałowy z tytułu ryzyka kredytowego oblicza się jako sumę ekspozycji (aktywów lub zobowiązań pozabilansowych) ważonych ryzykiem pomnożoną przez 8%¹⁹.

Sumę ekspozycji ważonych ryzykiem oblicza się jako sumę wartości bilansowych oraz ekwiwalentów bilansowych poszczególnych kategorii ekspozycji pomnożonych przez procentowe wagi ryzyka przypisane ekspozycjom w metodzie standardowej, wyznaczone w metodzie wewnętrznych ratingów, lub w wyniku zastosowania kombinacji tych metod²⁰.

W **metodzie standardowej** wartość ekspozycji w przypadku aktywów jest równa wartości bilansowej, a w przypadku udzielonych zobowiązań pozabilansowych – ekwiwalentowi bilansowemu ekspozycji. Zgodnie z załącznikiem nr 4, § 20, ekspozycje zalicza się do określonych klas i nadaje im (zgodnie z załącznikiem nr 4, § 24-100) odpowiednią wagę ryzyka²¹.

Ekwiwalent bilansowy ekspozycji z tytułu udzielonego pozabilansowego zobowiązania warunkowego oblicza się jako iloczyn nominalnej wartości zobowiązania i procentowej wagi ryzyka produktu²². Zgodnie z załącznikiem nr 16, do wyliczenia ekwiwalentu bilansowego transakcji pozabilansowych po spełnieniu określonych warunków wykorzystuje się metody: wyceny rynkowej, zaangażowania pierwotnego, standardową albo modelu wewnętrznego²³.

Banki, podmioty dominujące wobec banków oraz podmioty od nich zależne wdrażają **metodę wewnętrznych ratingów** w odniesieniu do wszystkich ekspozycji. Za zgodą KNF proces wdrażania może odbywać się stopniowo w odniesieniu do poszczególnych klas ekspozycji w ramach tej samej jednostki organizacyjnej banku, do różnych jednostek organizacyjnych w ramach tej samej grupy, do stosowania własnych oszacowań strat z tytułu niewykonania zobowiązania (LGD) i współczynników konwersji do obliczania wag ryzyka dla ekspozycji lub ekspozycji warunkowych wobec rządów i banków centralnych, instytucji i przedsiębiorców²⁴.

KNF wydaje zgodę na stosowanie tej metody, jeżeli stwierdzi, że stosowane przez bank systemy zarządzania ryzykiem oraz oceny ekspozycji na ryzyko

---

ności kredytowej oraz agencji kredytów eksportowych, sposobu i szczegółowych zasad obliczania współczynnika wypłacalności banku, zakresu i sposobu uwzględniania działania banków w holdinguach w obliczaniu wymogów kapitałowych i współczynnika wypłacalności oraz określenia dodatkowych pozycji bilansu banku ujmowanych łącznie z funduszami własnymi w rachunku adekwatności kapitałowej oraz zakresu, sposobu i warunków ich wyznaczania, Dz. Urz. KNF 2008, Nr 8, poz. 34, zał. 4, § 1 i 2.

¹⁹ *Ibidem*, § 3.

²⁰ *Ibidem*, § 4.

²¹ *Ibidem*, § 7, 8.

²² *Ibidem*, § 100.

²³ *Ibidem*, § 16.

²⁴ *Ibidem*, § 5, 1.

kredytowe są solidne oraz kompleksowo wdrożone i spełnione są określone normy jakościowe²⁵.

Ekspozycje są przypisane do jednej z siedmiu klas²⁶. Obliczanie kwot ekspozycji ważonych ryzykiem w odniesieniu do ryzyka kredytowego i ryzyka rozmycia oparte jest na parametrach związanych z rozpatrywaną ekspozycją, takich jak: prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania PD, strata w przypadku niewykonania zobowiązań LGD, termin zapadalności M oraz wartość ekspozycji, przy czym szczegółowe zasady określa załącznik nr 5 do uchwały nr 380/2008 KNF.

3.4. Wymóg kapitałowy z tytułu przekroczenia limitu koncentracji zaangażowań i limitu dużych zaangażowań

Jeżeli w bankach, w których skala działalności handlowej jest znacząca, spełnione są łącznie warunki określone w uchwale nr 382/2008 KNF²⁷, z zaangażowania banku wobec danego podmiotu w portfelu handlowym wyodrębnia się składniki o łącznej wartości równej nadwyżce zaangażowania ponad limit koncentracji zaangażowań (25 lub 20% funduszy własnych), którym przypisano najwyższe stopy narzutu z tytułu ryzyka cen kapitałowych papierów wartościowych lub ryzyka szczególnego instrumentów dłużnych oraz najwyższe wagi ryzyka kontrahenta lub współczynniki przeliczeniowe z tytułu ryzyka rozliczenia, dostawy oraz ryzyka kredytowego kontrahenta²⁸.

Wymóg kapitałowy z tytułu przekroczenia limitu koncentracji zaangażowań wobec danego podmiotu oblicza się jako²⁹:

- 1) jeżeli nadwyżka koncentracji istnieje nie dłużej niż 10 dni – 200% sumy wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka cen kapitałowych papierów wartościowych, ryzyka szczególnego cen instrumentów dłużnych, ryzyka rozliczenia, dostawy i ryzyka kredytowego kontrahenta, dla składników, o których mowa powyżej,
- 2) jeżeli nadwyżka koncentracji istnieje dłużej niż 10 dni – sumę iloczynów:
  - wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka cen kapitałowych papierów wartościowych, ryzyka szczególnego cen instrumentów dłużnych, ryzyka rozlicze-

---

²⁵ *Ibidem*, § 2 ust. 3.

²⁶ *Ibidem*, § 6, 7.

²⁷ *Uchwała nr 382/2008 KNF z 17.12.2008 r. w sprawie szczegółowych zasad i warunków uwzględniania zaangażowań przy ustalaniu przestrzegania limitu koncentracji zaangażowań i limitu dużych zaangażowań, określenia zaangażowań, wobec których nie stosuje się przepisów dotyczących limitów koncentracji zaangażowań i dużych zaangażowań oraz warunków, jakie muszą one spełniać, określenia zaangażowań, wobec których wymagane jest uzyskanie zgody KNF na niestosowanie przepisów dotyczących limitów koncentracji zaangażowań i dużych zaangażowań oraz zakresu i sposobu uwzględniania działania banków w holdingach, w obliczaniu limitów koncentracji zaangażowań*, Dz. Urz. KNF 2008, Nr 8, poz. 36, zał. 1, pkt 20.

²⁸ *Uchwała nr 380/2008 KNF...*, zał. 12, § 6.

²⁹ *Ibidem*.

nia, dostawy i ryzyka kredytowego kontrahenta, dla składników, o których mowa wyżej, zaliczonych do określonych przedziałów nadwyżki zaangażowania w relacji do funduszy własnych,

- odpowiadających tym składnikom współczynników, przy czym poszczególne składniki począwszy od tych o najniższej stopie narzutu, wadze ryzyka lub najniższym współczynniku przeliczeniowym zaliczamy do przedziałów począwszy od pierwszego.

Jeżeli nie jest spełniony którykolwiek z warunków wymienionych wyżej, wymóg kapitałowy z tytułu przekroczenia limitu koncentracji zaangażowań wobec danego podmiotu stanowi nadwyżka koncentracji obliczona dla danego podmiotu³⁰.

Łączny wymóg kapitałowy z tytułu przekroczenia limitu koncentracji zaangażowań i limitu dużych zaangażowań oblicza się jako większą z następujących dwóch kwot³¹:

- sumy wymogów kapitałowych z tytułu przekroczenia limitu koncentracji zaangażowań wobec poszczególnych podmiotów obliczonych zgodnie z powyższymi zasadami,
- nadwyżki sumy dużych zaangażowań wobec poszczególnych podmiotów ponad limit 800% funduszy własnych.

W bankach, w których skala działalności handlowej nie jest znacząca, łączny wymóg kapitałowy z tytułu przekroczenia limitu koncentracji zaangażowań i limitu dużych zaangażowań stanowi większa z kwot określonych jako³²:

1) suma nadwyżek zaangażowań banku wobec poszczególnych podmiotów ponad limity określone w *Ustawie Prawo bankowe* (20 i 25% funduszy własnych),

2) nadwyżka sumy dużych zaangażowań banku wobec poszczególnych podmiotów ponad tzw. duży limit kredytowy (800% funduszy własnych).

3.5. Wymóg kapitałowy z tytułu przekroczenia progu koncentracji kapitałowej

Przekroczenie progu koncentracji kapitałowej oblicza się w zakresie portfela bankowego i handlowego łącznie, jako większą z liczb określonych jako³³:

1) suma kwot, o jakie poszczególne znaczne zaangażowania kapitałowe (posiadane przez bank akcje lub udziały w danym podmiocie, wniesione dopłaty w spółce z o.o., wniesione wkłady lub zadeklarowane sumy komandytowe, udzielone pożyczki podporządkowane) przekraczają 15% funduszy własnych banku,

2) kwota, o jaką suma znacznych zaangażowań kapitałowych, spełniających określone warunki, przekracza 60% funduszy własnych banku.

---

³⁰ *Ibidem*, § 7.

³¹ *Ibidem*, § 8.

³² *Ibidem*, § 9.

³³ *Ibidem*, § 13, § 1-3.

W rachunku przekroczenia progu koncentracji kapitałowej nie uwzględnia się znacznych zaangażowań kapitałowych w bankach, instytucjach finansowych, zakładach ubezpieczeń, izbach rozliczeniowych, przedsiębiorstwach pomocniczych usług bankowych, podmiotach, w których bank utrzymuje zaangażowanie kapitałowe w związku z jego udziałem w procesie naprawczym lub przejętych w związku z wykonywaniem umowy o subemisję usługową, albo ze świadczeniem usług pośrednictwa³⁴.

Łączny wymóg kapitałowy z tytułu przekroczenia progu koncentracji kapitałowej jest równy kwocie przekroczenia progu koncentracji kapitałowej obliczonej zgodnie z powyższymi zasadami³⁵.

4. Zarządzanie ryzykiem kredytowym w sektorze bankowym

Z definicji³⁶ wynika m.in., że banki działają w warunkach ryzyka i dokonują jego transformacji, na co zwraca się uwagę w literaturze przedmiotu³⁷. Istota działania banku i struktura źródeł finansowania działalności przesądzają, że kwestia ryzyka nabiera w przypadku banków szczególnego znaczenia.

Normy prawne i inne zabezpieczenia instytucjonalne powinny stwarzać tu jedynie ogólne ramy działalności i nie powinny być zbyt restrykcyjne i nadmiernie wpływać na rentowność banków. Do najważniejszych przedsięwzięć zwiększających bezpieczeństwo, podejmowanych z kolei przez banki, wymienianych w literaturze, należą: wprowadzenie systemów zarządzania ryzykiem oraz prawidłowe funkcjonowanie kontroli wewnętrznej³⁸.

Zarządzanie ryzykiem obejmuje działania mające na celu analizę i sterowanie ryzykami w działalności bankowej oraz kontrolę podejmowanych przedsięwzięć³⁹. W zakresie sterowania ryzykiem mogą być np. podejmowane działania wpływające na przyczyny ryzyka, mające na celu ograniczenie jego wielkości. Taka strategia nosi nazwę strategii aktywnej i w jej ramach może być stosowane np. unikanie ryzyka, zmniejszanie wielkości ryzyka lub przenoszenie go na inne podmioty⁴⁰. W odniesieniu do ryzyka kredytowego można tu zaliczyć badanie zdolności kredytowej, które pozwala na eliminowanie zbyt ryzykownych transakcji czy przyjmowanie zabezpieczeń.

---

³⁴ *Ibidem*, § 4.

³⁵ *Ibidem*, § 5.

³⁶ Por.: *Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe*, art. 2.

³⁷ Por. np. R. Rumiński, *Banki i systemy bankowe*, (w:) W.L. Jaworski, Z. Zawadzka (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002, s. 136; W.L. Jaworski, *Bank i system bankowy*, (w:) W.L. Jaworski, Z. Zawadzka (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002, s. 22-23.

³⁸ Z. Zawadzka, *Warunki bezpieczeństwa banków i ich klientów*, (w:) W.L. Jaworski (red.), *Banki polskie u progu XXI w.*, Poltext, Warszawa 1999, s. 188.

³⁹ M. Iwanicz-Drozdowska, W.L. Jaworski, Z. Zawadzka, *op. cit.*, s. 231.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 234.

Obowiązek badania zdolności kredytowej wynika wręcz z ustawy, a obowiązek wprowadzenia kryteriów jej oceny, umożliwiających ograniczanie ryzyka kredytowego czy zasad dywersyfikacji portfela kredytowego – z regulacji KNF⁴¹. Poza tym wydawane są rekomendacje, czyli zalecenia, dotyczące m.in. zarządzania ryzykiem kredytowym⁴².

Pasywna strategia przeciwdziałania ryzyku polega natomiast na podejmowaniu przedsięwzięć oddziałujących na skutki ryzyka i ma na celu zmniejszenie wpływu niespodziewanych strat na wyniki finansowe banku. Wybór strategii pasywnej oznacza traktowanie kapitału i rezerw jako zabezpieczenia, w przypadku wystąpienia ryzyk nierozpoznanych lub źle ocenionych, przy świadomej rezygnacji z części zabezpieczeń, tak by nie tracić szans osiągnięcia zysku⁴³. Straty w portfelu kredytowym mogą być pokrywane m.in. dzięki tworzonym przez banki rezerwom ogólnym, a w szczególności rezerwom celowym.

Wielkość zgromadzonych przez sektor bankowy rezerw celowych na należności zagrożone od podmiotów niefinansowych prezentuje tab. 5.

Tabela 5. Rezerwy celowe i odpisy na utratę wartości należności zagrożonych od podmiotów niefinansowych

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Rezerwy celowe i odpisy z tytułu utraty wartości należności w bankach stosujących MSR 39 ogółem w mld zł, w tym na należności:							
1. Poniżej standardu	18,5	20,2	19,0	20,3	17,4	15,6	16,4
2. Wątpliwe	0,9	0,8	0,4	0,4	0,5	0,6	b.d.
3. Stracone	2,0	1,6	1,2	1,5	0,8	0,9	b.d.
	15,6	17,8	17,4	18,4	16,1	14,1	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w 2003 roku...*, s. 59; *Sytuacja finansowa banków w 2004 roku...*, s. 63; *Sytuacja finansowa banków w 2005 roku...*, s. 58; *Sytuacja finansowa banków w 2006 roku...*, s. 62; *Raport o sytuacji banków w 2007 r.*, s. 63; *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, aneks, tab. 4.

W 2003 r. nastąpił wzrost rezerw celowych sektora bankowego na należności zagrożone od podmiotów sektora niefinansowego o 1,7 mld zł, co było spowodowane znacznym wzrostem rezerw na należności stracone (o 2,2 mld zł). Rezerwy na należ-

⁴¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, art. 70, oraz Uchwała nr 383/2008 KNF z dnia 17.12.2008 r. w sprawie szczegółowych zasad funkcjonowania systemu zarządzania ryzykiem i systemu kontroli wewnętrznej oraz szczegółowych warunków szacowania przez banki kapitału wewnętrznego i dokonywania przeglądów procesu szacowania i utrzymywania kapitału wewnętrznego, Dz. Urz. KNF 2008, nr 8, poz. 37, § 13.

⁴² Rekomendacja C dotycząca zarządzania ryzykiem koncentracji zaangażowań, tekst zaktualizowany, NBP, KNB, Warszawa 2002; Rekomendacja S (SII) dotycząca dobrych praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie, KNF, Warszawa 2008, i Rekomendacja T dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych, KNF, Warszawa 2010.

⁴³ Z. Zawadzka, *Ryzyko bankowe*, s. 611.

ności poniżej standardu i wątpliwe uległy obniżeniu. Od 2004 r. maleje kwota utworzonych rezerw celowych na należności zagrożone od sektora niefinansowego ogółem⁴⁴. Wyjątek stanowią rok 2005, kiedy suma utworzonych rezerw w bankach stosujących PSR i odpisów z tytułu utraty wartości należności w bankach stosujących MSR 39 (20,3 mld zł) była większa od kwoty rezerw celowych na należności zagrożone w 2004 r. (19 mld zł) o około 1,3 mld zł, oraz rok 2008, w którym rezerwy ogółem wzrosły w stosunku do roku poprzedniego o ok. 0,8 mld zł.

Banki mogą także tworzyć w ciężar kosztów rezerwę na ryzyko ogólne, służącą pokryciu niezidentyfikowanego ryzyka związanego z prowadzeniem działalności bankowej. Wielkość rocznego odpisu, który może być dokonywany nie częściej niż raz w miesiącu w równych kwotach, wynosi co najwyżej 1,5% niespłaconej kwoty kredytów i pożyczek pieniężnych, pomniejszonych o kwotę kredytów i pożyczek zaklasyfikowanych do kategorii stracone, według stanu na koniec poprzedniego roku obrotowego, ale nie więcej niż kwota odpisu dokonanego w bieżącym roku obrotowym z zysku za rok poprzedni⁴⁵.

Wielkość utworzonych w bankach rezerw na ryzyko ogólne prezentuje tab. 6.

Tabela 6. Rezerwy na ryzyko ogólne w polskim sektorze bankowym (w mln zł)

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Banki komercyjne	2238,0	2533,0	2552,0	779,0	560,0	410,1	166,7
Banki spółdzielcze	50,0	66,0	80,0	93,0	104,0	111,1	129,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w 2003 roku...*, s. 41; *Sytuacja finansowa banków w 2004 roku...*, s. 44; *Sytuacja finansowa banków w 2005 roku...*, s. 40; *Sytuacja finansowa banków w 2006 roku...*, s. 42; *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, aneks, tab. 2.1.

W całym okresie rosły rezerwy na ryzyko ogólne w bankach spółdzielczych, zaś w bankach komercyjnych od 2005 r. ich wielkość znacząco się obniżyła. Zmniejszenie obciążenia banków kosztami tworzonych rezerw i odpisów z tytułu utraty wartości miało związek z ograniczeniem skali ujawnionego ryzyka kredytowego. Poza tym na możliwości tworzenia tych rezerw w ciężar kosztów wpływa kwota odpisana z zysku roku ubiegłego.

5. Ocena zagrożenia banków ryzykiem kredytowym

5.1. Ocena jakości portfela kredytowego banków

Oceny jakości portfela kredytowego można dokonać analizując jego strukturę według kategorii należności zgodnych z zasadami tworzenia rezerw celowych. Tabela 7 uwzględnia strukturę jakościową należności sektora bankowego ogółem.

⁴⁴ O przyczynach tego spadku więcej w punkcie 5.1.

⁴⁵ *Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe*, art. 130 ust. 1, 2 i 3.

Tabela 7. Wielkość i struktura jakościowa należności sektora bankowego ogółem

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Należności ogółem, w tym:							
Wielkość w mln zł	293 935,7	313 685,5	353 456,3	392 413,1	471 853,5	568 372,9	720 565,5
Struktura w %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Pod obserwacją							
Wielkość w mln zł	15 457,0	14 783,4	15 428,9	15 631,7	13 173,2	b.d.	b.d.
Struktura w %	5,3	4,7	4,4	4,0	2,8	-	-
2. Zagrożone, w tym:							
Wielkość w mln zł	47 151,5	50 515,0	36 346,0	30 222,8	24 876,5	23205,5	27419,7
Struktura w %	16,0	16,1	10,2	7,7	5,3	4,1	3,8
2.1. Poniżej standardu							
Wielkość w mln zł	10 722,1	10 606,3	6 476,2	3 821,0	3 181,3	b.d.	b.d.
Struktura w %	3,6	3,4	1,8	1,0	0,7	-	-
2.2. Wątpliwe							
Wielkość w mln zł	12 468,8	13 494,4	6 100,8	4 378,6	2 931,2	b.d.	b.d.
Struktura w %	4,2	4,3	1,7	1,1	0,6	-	-
2.3. Stracone							
Wielkość w mln zł	23 960,6	26 414,3	23 769,0	22 023,2	18 764,0	b.d.	b.d.
Struktura w %	8,2	8,4	6,7	5,6	4,0	-	-

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z tab. 1 i opracowań: *Sytuacja finansowa banków w 2006 roku...*, s. 57-58 oraz *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, aneks, tab. 4.

W kolejnych latach wielkość należności sektora bankowego rosła. W całym okresie należności normalne miały przeważający udział w należnościach ogółem. Poza latami 2002 i 2003, udział ten przekraczał 80% należności ogółem, a w 2006 r. wynosił 91,9%.

Udział należności pod obserwacją w należnościach ogółem zmniejszył się z 5,3% w 2002 r. do 2,8% w 2006 r.

Udział należności zagrożonych w należnościach ogółem maleje od 2004 r., co może świadczyć o poprawie jakości portfela kredytowego banków. Na koniec 2008 r. stanowiły one 3,8% należności ogółem (wobec 16% w 2002 r. i 16,1% w 2003 r.). Spadek tego udziału był spowodowany następującymi czynnikami:

- zmianą przepisów dotyczących rachunkowości banków, która umożliwia przeniesienie do ewidencji pozabilansowej należności straconych w całości pokrytych rezerwami celowymi (banki komercyjne odpisały z tego tytułu 1,2 mld zł w 2003 r., 1,9 mld zł w 2005 r., 2,4 mld zł w 2006 r.)⁴⁶,
- zmianą zasad klasyfikacji należności od stycznia 2004 r. (według szacunków banków komercyjnych spowodowało to spadek udziału należności zagrożonych o ok. 3 p.p. w 2004 r.)⁴⁷,

⁴⁶ *Sytuacja finansowa banków w 2003 roku...*, s. 17; *Sytuacja finansowa banków w 2005 roku...*, s. 17; *Sytuacja finansowa banków w 2006 roku...*, s. 17.

⁴⁷ *Sytuacja finansowa banków w 2004 roku...*, s. 21.

- spadkiem należności zagrożonych utratą wartości w bankach stosujących MSR 39⁴⁸, w wyniku zastosowania tej metody oceny portfela, jak i lepszej sytuacji podmiotów korporacyjnych, mających duży udział w operacjach tych banków (udział należności zagrożonych w należnościach od sektora niefinansowego w bankach komercyjnych stosujących MSR 39 spadł w 2005 r. o 4,5 p.p., podczas gdy w bankach stosujących PSR spadł tylko o 3,2 p.p.)⁴⁹,
- przyrostem portfela kredytowego banków przy szybszym spadku należności zagrożonych (według szacunków banków komercyjnych dało to spadek udziału należności zagrożonych o ok. 0,6 p.p. w 2004 r. i 2,8 p.p. w 2005 r.)⁵⁰,
- wzrostem gospodarczym i lepszą sytuacją klientów oraz ich większą zdolnością do terminowej obsługi zadłużenia, a także ostrożniejszą polityką kredytową banków i większą skutecznością działań windykacyjno-restrukturyzacyjnych (według szacunków banków komercyjnych spowodowało to spadek udziału należności zagrożonych o ok. 2,2 p.p. w 2004 r.), a także sprzedażą funduszom sekurytyzacyjnym należności zagrożonych⁵¹.

Największy udział w należnościach zagrożonych mają należności stracone, które obciążają sektor bankowy tworzeniem największych rezerw.

Jak wynika z danych zamieszczonych w tab. 1, największym beneficjentem kredytów udzielanych przez banki jest sektor niefinansowy. Dlatego w tab. 8 uwzględniono strukturę jakościową należności banków komercyjnych i spółdzielczych od tego sektora.

Należności zagrożone od 2004 r. zmniejszały się, a w 2008 r. wzrosły, wskutek bardzo dużego wzrostu akcji kredytowej, połączonego z rozluźnieniem polityki kredytowej oraz pogorszeniem sytuacji makroekonomicznej w II połowie 2008 r.⁵² Duża ich wartość wynika z zalegania w aktywach banków kredytów z kategorii „stracone”, od dawna uznanych za nieodzyskiwalne i pokrytych rezerwami z uwzględnieniem zabezpieczeń. Banki nie chcą ich przenosić do ewidencji pozabilansowej, bo warunkiem przeniesienia (oprócz pozostawiania należności w katego-

---

⁴⁸ Od 2005 r. MSR (Międzynarodowe Standardy Rachunkowości) i MSFF (Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej) stały się obowiązkowe dla spółek publicznych notowanych w UE w odniesieniu do sprawozdań skonsolidowanych. Od tego czasu wszystkie banki skonsolidowane muszą je stosować. Inne banki mogą je stosować na mocy decyzji WZA. Zob. M. Iwanicz-Drozdowska, *Zarządzanie finansowe bankiem*; PWE, Warszawa 2005, s. 36. Zgodnie z wyjaśnieniami NBP z dniem 30.06.2005 r. także banki, których WZA zdecydowały o przyjęciu MSR/MSFF sporządzają sprawozdania w nowym układzie. Według danych GUS na koniec 2005 r. (2006 r.) na 61 (63) banków komercyjnych prowadzących działalność operacyjną 19 (27) banków sporządziło jednostkowe sprawozdanie według MSR/MSFF. Na koniec 2007 r. 36 banków sporządziło jednostkowe sprawozdanie według MSR/MSFF. Zob. *Wyniki finansowe banków w 2005 r.*, GUS, Warszawa 7.04.2006, s. 1; *Wyniki finansowe banków w 2006 r.*, GUS, Warszawa 11.04.2007, s. 1; *Wyniki finansowe banków w 2007 r.*, GUS, Warszawa 22.04.2008, s. 24.

⁴⁹ *Sytuacja finansowa banków w 2005 roku...*, s. 17.

⁵⁰ *Ibidem* oraz *Sytuacja finansowa banków w 2004 roku...*, s. 21.

⁵¹ *Sytuacja finansowa banków w 2004 roku...*, s. 22; *Sytuacja finansowa banków w 2005 roku...*, s. 17; *Sytuacja finansowa banków w 2006 roku...*, s. 17.

⁵² *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, s. 68-69.

rii „stracone” przez co najmniej rok) jest to, aby utworzone na nie rezerwy/odpisy były równe kwocie należności pozostającej do spłaty, co wymagałoby utworzenia dodatkowych rezerw/odpisów, a to spowodowałoby przejściowe zmniejszenie wyniku finansowego. Poza tym nie każde utworzenie rezerw jest traktowane jako koszt uzyskania przychodu i dlatego banki nie są zainteresowane oczyszczaniem portfeli kredytowych⁵³. Według danych NBP, gdyby to zrobiły, wskaźnik kredytów zagrożonych dla sektora niefinansowego wyniósłby w 2008 r. nie 4,5%, a 2,3%⁵⁴.

Tabela 8. Wielkość i struktura jakościowa należności od sektora niefinansowego

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Należności od sektora niefinansowego, w tym:							
Wielkość w mln zł	201 419,8	217 016,5	226 116,7	248 571,2	315 081,8	421 746,5	587 565,7
1. Należności pod obserwacją							
Wielkość w mln zł	14 282,1	13 872,7	14 865,7	14 863,3	12 518,0	b.d.	b.d.
Udział w %	7,1	6,4	6,6	6,0	4,0	–	–
2. Należności zagrożone, w tym:							
Wielkość w mln zł	44 414,7	47 940,3	34 788,1	29 047,6	24 108,1	22 712,8	26 804,4
Udział w %	22,1	22,2	15,4	11,7	7,7	5,4	4,6
2.1. Należności poniżej standardu							
Wielkość w mln zł	10 148,4	10 247,4	6 191,4	3 516,1	3 059,1	b.d.	b.d.
Udział w należnościach zagrożonych w %	22,9	21,4	17,8	12,1	12,7	–	–
2.2. Należności wątpliwe							
Wielkość w mln zł	11 655,5	12 744,8	5 962,3	4 256,1	2 863,2	b.d.	b.d.
Udział w należnościach zagrożonych w %	26,2	26,6	17,1	14,7	11,4	-	-
2.3. Należności stracone							
Wielkość w mln zł	22 610,8	24 948,1	22 634,4	21 275,4	18 185,8	b.d.	b.d.
Udział w należnościach zagrożonych w %	50,9	52,0	65,1	73,2	75,4	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tab. 1 oraz opracowań: *Sytuacja finansowa banków w 2006 roku...*, s. 57 oraz *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, aneks, tab. 4.

Udział należności pod obserwacją od sektora niefinansowego w należnościach ogółem od tego sektora spadł z 7,1% w 2002 r. do 4% w 2006 r. W latach 2002-2008 nastąpił również spadek udziału należności zagrożonych od sektora niefinansowego odpowiednio z 22,1 do 4,6% należności ogółem od tego sektora. Spadek udziału należności zagrożonych w 2008 r., pomimo ich wzrostu, spowodowany był bardzo dużym przyrostem portfela kredytowego⁵⁵. W całym okresie udział należności zagrożonych od sektora niefinansowego w należnościach ogółem od tego sektora był jednak wyższy niż udział należności zagrożonych w należnościach ogółem sektora bankowego.

⁵³ *Raport o sytuacji banków w 2007 r.*, aneks, tab. 4.

⁵⁴ *Raport o stabilności systemu finansowego, grudzień 2009 r.*, NBP, Warszawa, grudzień 2009, s. 31.

⁵⁵ *Raport o sytuacji banków w 2008 roku*, s. 69.

Spadek udziału należności zagrożonych w należnościach ogółem, w odniesieniu zarówno do łącznej kwoty należności, jak i do należności od klientów z poszczególnych sektorów, jest zjawiskiem pozytywnym. Wskaźnik ten jest jednym z proponowanych w literaturze mierników poziomu ryzyka kredytowego. Jego spadek stanowi zapowiedź zmniejszonych odpisów na rezerwy celowe i strat banku w portfelu kredytowym⁵⁶.

Ze względu na dominującą pozycję bankowości detalicznej, szczególnego znaczenia nabiera analiza jakości portfela kredytowego tej grupy klientów. Jak wspomniano, w strukturze przedmiotowej kredytów detalicznych dominują kredyty mieszkaniowe (tab. 3). Kredyty te charakteryzują się stosunkowo wysoką jakością. Należności zagrożone w portfelu kredytów mieszkaniowych pozostawały na stabilnym poziomie (wynoszącym ok. 1,5 mld zł) od kilku lat (do końca 2007 r.). W 2008 r. ich wartość wzrosła do 2 mld zł⁵⁷. Z 1,5 mld zł w 2006 r. do 2 mld zł w 2007 r. i 3,7 mld zł w 2008 r. wzrosły natomiast należności pod obserwacją dotyczące kredytów mieszkaniowych, co wskazuje na to, że prawdopodobnie rośnie liczba kredytobiorców mających kłopoty w regulowaniu zobowiązań⁵⁸. Stosunkowo dobra jakość portfela kredytów mieszkaniowych wynikała z jednej strony z ich charakteru, a z drugiej – z poprawy sytuacji materialnej gospodarstw domowych i spadku kosztów ich obsługi w efekcie długotrwałej aprecjacji złotego (biorąc pod uwagę, że ponad połowa tych kredytów została udzielona w walutach obcych)⁵⁹.

Stopniowo narastają należności zagrożone związane z kredytami konsumpcyjnymi, które stanowią główną pozycję należności zagrożonych. Wzrosły one z 5,3 mld zł na koniec 2004 r. do 6,7 mld zł na koniec 2007 r. i 9 mld zł na koniec 2008 r. Świadczy to o nadmiernym rozluźnieniu polityki kredytowej niektórych banków. Ponad 70% przyrostu zagrożonych kredytów konsumpcyjnych przypadło na grupę 9 średnich i małych banków i oddziałów instytucji kredytowych, które w ostatnich latach prowadziły agresywną politykę kredytową⁶⁰.

Spada natomiast wielkość należności zagrożonych w portfelu kredytów inwestycyjnych, które jednak mają najmniejszy udział w kredytach detalicznych (tab. 3).

W 2008 r. należności zagrożone gospodarstw domowych istotnie przekroczyły poziom 10-11 mld zł, który utrzymywał się w latach 2004-2007. W związku z ogólnym pogorszeniem koniunktury gospodarczej należy się obawiać także wzrostu tych należności w przyszłości⁶¹. Wzrost należności zagrożonych i pod obserwacją w obszarze kredytów konsumpcyjnych i walutowych kredytów mieszkaniowych, jaki nastąpił w IV kwartale 2008 r., w sytuacji słabości złotego i pogarszają-

⁵⁶ Por. Z. Zawadzka, *Zarządzanie ryzykiem w banku komercyjnym*, Poltext, Warszawa 1999, s. 84.

⁵⁷ *Raport o sytuacji banków w 2007 r.*, s. 56 i *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, s. 69.

⁵⁸ *Raport o sytuacji banków w 2007 r.*, s. 57 i *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, s. 70.

⁵⁹ *Raport o sytuacji banków w 2007 r.*, poz. cyt., s. 56.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 57 i *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, s. 70.

⁶¹ *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, s. 69.

cej się sytuacji na rynku pracy, może doprowadzić do istotnego pogorszenia jakości portfela kredytowego w przyszłości⁶².

Tabela 9. Pokrycie rezerwami celowymi należności od sektora niefinansowego

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Należności zagrożone od sektora niefinansowego w mln zł	44 414,7	47 940,3	34 788,1	29 047,6	24 108,1	22 712,8	26 804,4
Rezerwy celowe na należności zagrożone od sektora niefinansowego w mln zł	18 544,8	20 188,6	18 956,1	20 306,8	17 421,7	15 621,1	16 427,4
Pokrycie rezerwami celowymi na należności zagrożone należności zagrożonych w %	41,8	42,1	54,5	69,9	72,3	68,8	61,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w 2003 roku...*, s. 59; *Sytuacja finansowa banków w 2004 roku...*, s. 63; *Sytuacja finansowa banków w 2005 roku...*, s. 58; *Sytuacja finansowa banków w 2006 roku...*, s. 57, 62; *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, aneks, tab. 4.

Pokrycie należności zagrożonych od sektora niefinansowego rezerwami celowymi rosło od 41,8% w 2002 r. do 72,3% w 2006 r., by ostatecznie osiągnąć poziom 61,3% w 2008 r. Wskaźnik jest miarą zabezpieczenia portfela kredytowego przed ryzykiem, ale zbyt wysoki może świadczyć o nadmiernym obciążeniu banków tworzeniem rezerw celowych.

5.2. Ocena wyposażenia kapitałowego banków

Chociaż w literaturze często wskazuje się na niewielki udział kapitałów własnych w pasywach⁶³, nie można uznać, że nie mają one znaczenia w funkcjonowaniu banków. Pełnią funkcję założycielską i ich zgromadzenie oraz utrzymywanie na określonym poziomie warunkują możliwość powołania banku i prowadzenia działalności⁶⁴. W relacji do nich ustalanych jest także wiele norm ostrożnościowych, np. omówione wyżej ustawowe limity koncentracji zaangażowania⁶⁵.

W toku prowadzenia działalności bank jest zobowiązany utrzymywać sumę funduszy własnych⁶⁶ i dodatkowych pozycji bilansu banku określonych przez nadzór bankowy⁶⁷ na poziomie nie niższym niż wyższa z następujących wartości:

⁶² *Ibidem*, s. 71.

⁶³ Udział ten w większości banków waha się na poziomie od ok. 10 do kilkunastu %.

⁶⁴ Por.: *Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe*, art. 30 ust. 1 pkt 1a, art. 32 ust. 1 i 2, art. 126.

⁶⁵ *Ibidem*, art. 71 ust. 1 i 2.

⁶⁶ Elementy funduszy własnych wymienia *Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe*, art. 127.

⁶⁷ Elementy te, zwane kapitałem krótkoterminowym, i warunki ich uwzględniania wymienia *Uchwała nr 380/2008 KNF...*, § 5.

1) suma wymogów kapitałowych z tytułu poszczególnych rodzajów ryzyka oraz wymogów kapitałowych z tytułu przekroczenia limitów i naruszenia innych norm określonych w ustawie,

2) oszacowana przez bank kwota, niezbędna do pokrycia wszystkich zidentyfikowanych, istotnych rodzajów ryzyka występujących w działalności banku oraz zmian otoczenia gospodarczego, uwzględniająca przewidywany poziom ryzyka (kapitał wewnętrzny)⁶⁸.

Utrzymywanie funduszy własnych w wysokości wynikającej z punktu 1 oznacza jednocześnie utrzymywanie wymaganego poziomu współczynnika wypłacalności⁶⁹.

W wyniku wdrożenia NUK banki zostały ponadto zobowiązane do samodzielnego definiowania określonych rodzajów ryzyka, mierzenia wielkości zagrożeń, jakie ono niesie i obliczania (według własnych modeli) wielkości kapitału potrzebnego na pokrycie skutków ewentualnego wystąpienia strat (kapitału wewnętrznego). Kapitał wewnętrzny jest rozumiany jako kwota funduszy niezbędnych do pokrycia zidentyfikowanych i istotnych obszarów ryzyka, którego rodzaje są ujęte w II filarze NUK. W tym obszarze banki tworzą i stosują własne modele zarządzania ryzykiem, dostosowane do ich specyfiki i umożliwiające poprawę efektywności. Wyznaczanie wymogów kapitałowych i szacowanie kapitału wewnętrznego pozwalają ocenić, która działalność jest bardziej kapitałochłonna⁷⁰.

Normy ostrożnościowe dotyczące działalności obciążonej ryzykiem zdefiniowanym w uchwale w sprawie adekwatności kapitałowej są jednakowe dla wszystkich banków, nie uwzględniają ich specyfiki i muszą być przez nie przestrzegane. Na podstawie tych norm oblicza się wymóg kapitałowy z tytułu ryzyka, czyli wymagany poziom funduszy własnych, zapewniający pokrycie potencjalnych strat. Jego porównanie z faktycznie posiadanymi kapitałami własnymi pozwala na ocenę bezpieczeństwa i stabilności banków. Wzrost ryzyka w sytuacji problemów z pozyskaniem kapitału wymusza ograniczenie zakresu działalności banków lub poddanie się procesowi fuzji⁷¹.

Zgodnie z uchwałą wymogi kapitałowe obejmują obecnie:

- 1) łączny wymóg z tytułu ryzyka kredytowego;
- 2) łączny wymóg z tytułu ryzyka rynkowego, w tym:
  - a) łączny wymóg z tytułu ryzyka walutowego,
  - b) łączny wymóg z tytułu ryzyka cen towarów,
  - c) łączny wymóg z tytułu ryzyka cen kapitałowych papierów wartościowych,
  - d) łączny wymóg z tytułu ryzyka szczególnego cen instrumentów dłużnych,
  - e) łączny wymóg z tytułu ryzyka ogólnego stóp procentowych;

---

⁶⁸ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *Prawo bankowe*, art. 128 ust. 1 pkt 2. Sposób szacowania kapitału wewnętrznego określa *Uchwała nr 383/2008 KNB...*

⁶⁹ Wynika to z konstrukcji tego współczynnika. Poza tym chodzi tu o poziom wymagany dla banków już funkcjonujących, a nie nowopowstałych, czyli 8%.

⁷⁰ W. Żółtkowski, *Zarządzanie ryzykiem...*, s. 54-55.

⁷¹ Por.: M. Stefański, *Nowe regulacje dotyczące wymagań kapitałowych wobec banków*, Materiały i studia NBP, zeszyt nr 212, Warszawa grudzień 2006, s. 52.

- 3) łączny wymóg z tytułu ryzyka rozliczenia – dostawy oraz ryzyka kontrahenta;
 4) łączny wymóg z tytułu przekroczenia limitu koncentracji zaangażowań i limitu dużych zaangażowań;
 5) łączny wymóg z tytułu przekroczenia progu koncentracji kapitałowej;
 6) łączny wymóg z tytułu ryzyka operacyjnego⁷².

Suma wymogów kapitałowych, o których mowa w ustawie *Prawo bankowe*, obejmuje:

- wymogi wymienione w punktach 1)-6) – w przypadku banków, których skala działalności handlowej jest znacząca,
- wymogi wymienione w punktach 1), 2a), 2b) oraz 4)-6) – w przypadku banków, których skala działalności handlowej nie jest znacząca⁷³.

W tabeli 10 zamieszczono wielkości wymogów kapitałowych i ich porównanie z poziomem wyposażenia kapitałowego banków.

Tabela 10. Wymogi kapitałowe i poziom kapitałów własnych w polskim sektorze bankowym

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Banki komercyjne							
Liczba na koniec roku	59	58	54	54	51	50	52
Fundusze podstawowe i uzupełniające* w mln zł	45 305,1	46 241,8	49 218,6	51 947,9	56 255,8	64 058,9	77 364,5
Fundusze własne (regulacyjne) w mln zł	38 477,2	38 123,9	40 004,8	42 462,6	47 391,5	57 304,6	69 817,0
Całkowity wymóg kapitałowy w mln zł	22 270,0	22 170,2	20 782,6	23 598,7	28 994,5	38 141,2	52 409,5
Stosunek funduszy regulacyjnych do całkowitego wymogu kapitałowego w %	172,8	172,0	192,5	180,0	163,4	150,2	133,2
Banki spółdzielcze							
Liczba na koniec roku	605	600	596	588	584	581	579
Fundusze podstawowe i uzupełniające* w mln zł	2 265,0	2 626,6	2 894,3	3 390,9	3 827,2	4 478,2	5 223,0
Fundusze własne (regulacyjne) w mln zł	2 080,6	2 439,9	2 713,9	3 182,9	3 728,0	4 460,0	5 182,2
Całkowity wymóg kapitałowy w mln zł	1 246,5	1 375,5	1 536,5	1 731,5	2 128,0	2 583,6	3 143,8
Stosunek funduszy regulacyjnych do całkowitego wymogu kapitałowego w %	166,9	177,4	176,6	183,8	175,2	172,6	164,8

* Bez pomniejszych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w 2003 roku...*, s. 61, 64; *Sytuacja finansowa banków w 2004 roku...*, s. 66, 75; *Sytuacja finansowa banków w 2005 roku...*, s. 61, 68; *Sytuacja finansowa banków w 2006 roku...*, s. 32, 63, 64, 65, 72; *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, aneks, tab. 2.5, 5.

⁷² Uchwała nr 380/2008 KNF..., § 6 ust. 1.

⁷³ *Ibidem*, ust. 3. Sposób wyliczania i oceny skali działalności handlowej opisuje cytowana uchwała, § 3 i 4.

Tabela 11. Struktura całkowitego wymogu kapitałowego w polskim sektorze bankowym

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Banki komercyjne							
Całkowity wymóg kapitałowy z tytułu ryzyka, w tym:	22 270,0	22 170,2	20 782,6	23 598,7	28 994,5	38 141,2	52 409,5
1. Według rodzajów ryzyka							
1.1. Z tytułu ryzyka kredytowego							
– w mln zł	18 744,1	19 049,5	19 267,4	22 078,1	27 373,9	35 986,3	45 973,5
– w %	84,2	85,9	92,7	93,6	94,4	94,4	87,7
1.2. Z tytułu przekroczenia koncentracji wierzytelności (w mln zł) ^{a)}	1 517,0	827,7	210,2	409,8	346,5	369,4	107,8
1.3. Z tytułu ryzyka rynkowego (w mln zł)	2 008,9	1 774,1	1 016,9	852,8	987,2	1 360,4	1 087,1
1.4. Z tytułu ryzyka operacyjnego (w mln zł)	–	–	–	–	–	–	5 225,7
1.5. Z tytułu innych rodzajów ryzyka (w mln zł) ^{b)}	0,0	518,9	288,1	258,0	286,9	425,1	15,4
2. Według podlegania reżimowi adekwatności kapitałowej ^{c)}							
2.1. Banki podlegające pełnemu reżimowi	25	27	27	26	24	b.d.	b.d.
– całkowity wymóg w mln zł	18 714,0	19 310,8	18 268,1	20 807,2	25 427,5	b.d.	b.d.
2.2. Banki podlegające uproszczonemu reżimowi	34	31	27	28	27	b.d.	b.d.
– całkowity wymóg w mln zł	3 556,0	2 859,4	2 514,5	2 791,5	3 567,0	b.d.	b.d.
Banki spółdzielcze^{d)}							
Całkowity wymóg kapitałowy z tytułu ryzyka, w tym:	1246,5	1375,5	1536,5	1731,3	2128,0	2583,6	3143,8
1. Z tytułu ryzyka kredytowego							
– w mln zł	1197,0	1372,2	1530,6	1726,6	2116,1	2565,8	2707,0
– w %	96,0	99,8	99,6	99,7	99,4	99,3	86,1
2. Z tytułu przekroczenia koncentracji wierzytelności (w mln zł)	48,3	2,6	1,0	1,7	9,0	11,2	2,7
3. Z tytułu ryzyka rynkowego (w mln zł)	0,8	0,3	4,4	2,0	2,0	2,6	1,9
4. Z tytułu ryzyka operacyjnego (w mln zł)							424,6
5. Z tytułu innych rodzajów ryzyka (w mln zł)	0,4	0,4	0,5	1,0	0,9	4,0	7,6

* Od 2004 r. obejmuje wymóg kapitałowy z tyt. przekroczenia limitu koncentracji zaangażowania.

** Z tytułu ryzyka rozliczenia dostawy i ryzyka kontrahenta, gwarantowania emisji papierów wartościowych (w latach 2002 i 2003 zaliczane do ryzyka rynkowego) oraz przekroczenia progu koncentracji kapitałowej (od 2005 r.).

*** Zakres podlegania reżimowi zależy od skali działalności handlowej banków.

**** Podlegają uproszczonemu reżimowi adekwatności kapitałowej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w 2003 roku...*, s. 61, 64; *Sytuacja finansowa banków w 2004 roku...*, s. 66, 75; *Sytuacja finansowa banków w 2005 roku...*, s. 61, 68; *Sytuacja finansowa banków w 2006 roku...*, s. 65, 72; *Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, aneks, tab. 5.

W całym analizowanym okresie, zarówno w grupie banków komercyjnych, jak i w grupie banków spółdzielczych, fundusze własne regulacyjne, określające skalę dopuszczalnego ryzyka, znacznie (ponad 1,5 razy) przewyższały całkowity wymóg kapitałowy. W przypadku funduszy podstawowych i uzupełniających przewaga ta byłaby jeszcze wyższa. Jednak w grupie banków komercyjnych w ciągu lat 2005-2008, a w grupie banków spółdzielczych w latach 2006-2008 przyrost całkowitego wymogu kapitałowego był większy niż funduszy regulacyjnych, wskutek czego przewaga tych ostatnich malała.

Tabela 11 prezentuje strukturę całkowitego wymogu kapitałowego z tytułu ponoszonego przez banki ryzyka. Jak wynika z danych, największy wpływ na wymagany poziom kapitałów własnych, zarówno w bankach komercyjnych, jak i w bankach spółdzielczych, miał wymóg kapitałowy z tytułu ryzyka kredytowego. Potwierdza to, że działalność kredytowa, pomimo rozszerzania oferty banków, nadal odgrywa decydującą rolę w ich działalności.

Udział wymogu kapitałowego z tytułu ryzyka kredytowego w kształtowaniu całkowitego wymogu kapitałowego w bankach komercyjnych w kolejnych latach sukcesywnie rósł do 2006 r. W 2008 r. udział ten obniżył się o 6,7 p.p., do 87,7%. Z kolei w bankach spółdzielczych udział ten w analizowanym okresie nieznacznie się wahał na poziomie ponad 96%, a w 2008 r., podobnie jak w bankach komercyjnych, obniżył się o 13,2 p.p., do poziomu 86,1%.

6. Podsumowanie

Na ocenę bezpieczeństwa i stabilności sektora bankowego pozwala porównanie wymaganego, na podstawie regulacji dotyczącej adekwatności kapitałowej, poziomu kapitałów własnych z faktycznie posiadanymi kapitałami. W latach 2002-2008, fundusze własne regulacyjne, określające skalę dopuszczalnego ryzyka, ponad 1,5 razy przewyższały całkowity wymóg kapitałowy (tab. 10). W przypadku funduszy podstawowych i uzupełniających przewaga ta byłaby jeszcze wyższa. Największy wpływ na wymagany poziom kapitałów własnych, miał wymóg kapitałowy z tytułu ryzyka kredytowego (tab. 11).

Przeprowadzone analizy potwierdzają, że działalność kredytowa, pomimo rozszerzania oferty banków, nadal odgrywa decydującą rolę w operacjach udostępniania środków.

W całym analizowanym okresie systematycznie rosły zarówno należności ogółem sektora bankowego, jak i należności od sektora niefinansowego (tab. 1), kredyty dla sektora niefinansowego i kredyty detaliczne dla gospodarstw domowych (tab. 2). Należności od sektora niefinansowego stanowiły w latach 2002-2008 przeważający udział w należnościach ogółem (ponad 63% w całym okresie; 81,5% w 2008 r.), a kredyty detaliczne stanowiły w latach 2005-2008 przeważający udział w kredytach dla sektora niefinansowego (ponad 52% w całym okresie; 62,1% w 2008 r.).

Kontroli ryzyka kredytowego, związanego z działalnością kredytową banków, służą regulacje ostrożnościowe oraz umiejętne zarządzanie tym ryzykiem przez same banki. Do oceny stopnia zagrożenia można wykorzystać analizę jakości portfela kredytowego i pokrycia wierzytelności banków utworzonymi rezerwami.

W latach 2004-2007 należności zagrożone sektora bankowego ogółem, jak i należności zagrożone sektora bankowego od sektora niefinansowego zmniejszały się. W 2008 r. jednak ich wielkość wzrosła. (tab. 8 i 9) Jak podaje NBP, trend wzrostowy utrwalił się w 2009 r.⁷⁴ W latach 2002-2008 spadał udział należności zagrożonych, zarówno w odniesieniu do należności ogółem, jak i w odniesieniu do należności od sektora niefinansowego⁷⁵. Mogłoby to wskazywać na poprawę jakości portfela kredytowego banków, ale przyczyn tego stanu było znacznie więcej. Poza tym według danych NBP udział kredytów zagrożonych w kredytach ogółem w 2009 r. istotnie się zwiększył⁷⁶.

Wielkość rezerw celowych na należności zagrożone, tworzonych w celu pokrycia ewentualnych strat w portfelu kredytowym, zmniejszała się w latach 2004, 2006 i 2007, a w latach 2003, 2005 i 2008 rosła (tab. 5) Natomiast pokrycie tymi rezerwami należności zagrożonych od sektora niefinansowego rosło w latach 2002-2006, a spadało w latach 2007-2008 (tab. 9). NBP szacuje jednak, że w najbliższym czasie można się spodziewać pogłębienia niekorzystnych tendencji w zakresie kredytów zagrożonych, co spowoduje dalszy wzrost kosztów tworzenia rezerw i odpisów⁷⁷.

W grupie kredytów detalicznych stosunkowo dobrą jakością charakteryzowały się kredyty mieszkaniowe. Jednak wzrost należności zagrożonych i pod obserwacją w obszarze kredytów konsumpcyjnych i walutowych kredytów mieszkaniowych, jaki nastąpił w IV kwartale 2008 r., może doprowadzić do istotnego pogorszenia jakości portfela kredytowego w przyszłości. Dynamicznemu wzrostowi wartości kredytów detalicznych towarzyszył bowiem, a zdaniem KNF nawet go stymulował, proces rozluźniania przez banki zasad polityki kredytowej. Pogorszeniu ulegał wobec tego proces zarządzania ryzykiem w bankach.

Następowało obniżanie wymogów w analizie zdolności kredytowej, nadmierne i nieuzasadnione wydłużanie okresu kredytowania i zwiększanie relacji zadłużenia do zabezpieczenia. Spowodowane było to presją konkurencyjną ze strony innych instytucji (w tym innych banków), optymistyczną oceną przyszłej sytuacji gospodarczej, a w przypadku kredytów mieszkaniowych – utrzymującym się wzrostem cen mieszkań. Biorąc to pod uwagę, KNF podjęła decyzję o wprowadzeniu rekomendacji zawierającej zestaw dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych⁷⁸.

⁷⁴ *Raport o stabilności systemu finansowego...*, s. 31.

⁷⁵ Wyjątek stanowił tu rok 2003, kiedy udział ten nieznacznie wzrósł (o 0,1 p. p.).

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Rekomendacja T...*, s. 2 i 3.

Zwraca ona uwagę na konieczność rzetelnej oceny zdolności kredytowej, co jest szczególnie istotne dla prawidłowego zarządzania ryzykiem kredytowym. Poza tym banki powinny przyjmować bezpieczny poziom obciążenia dochodów spłatą zobowiązań kredytowych, z uwzględnieniem wpływu warunków makroekonomicznych na zdolność kredytową. Dla osób o dochodach netto nieprzekraczających poziomu przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce, maksymalna relacja wydatków związanych z obsługą zobowiązań kredytowych do tych dochodów nie może być wyższa niż 50%. W przypadku osób zarabiających więcej relacja ta nie może przekroczyć 65%⁷⁹.

Podsumowując, można stwierdzić, że zmiany w polityce kredytowej banków wobec gospodarstw domowych, które nastąpiły w 2009 r., powinny mieć pozytywny wpływ na jakość kredytów w przyszłości. Banki zaostryły kryteria i warunki udzielania kredytów tej grupie podmiotów. Efektem był spadek relacji udzielanych kredytów mieszkaniowych do dochodów kredytobiorców w I półroczu 2009 r. Poza tym część banków wycofała się z udzielania kredytów konsumpcyjnych klientom zewnętrznym, w przypadku których właściwa ocena ryzyka kredytowego była utrudniona ze względu na niewielką ilość dostępnych danych⁸⁰. Na dalszy wzrost wielkości i wskaźników kredytów zagrożonych może mieć jednak wpływ wysoki poziom kredytów udzielonych w okresie łagodnej polityki kredytowej.

Literatura

- Flejterski S., Świecka B. (red.), *Elementy finansów i bankowości*, CeDeWu, Warszawa 2007.
- Fraser D.R., Fraser L.M., *Ocena wyników działalności banku komercyjnego*, ZBP, Warszawa 1996.
- Iwanicz-Drozdowska M., *Zarządzanie finansowe bankiem*, PWE, Warszawa 2005.
- Iwanicz-Drozdowska M., Jaworski W.L., Zawadzka Z., *Bankowość. Zagadnienia podstawowe*, Poltext, Warszawa 2006.
- Jaworski W.L. (red.), *Banki polskie u progu XXI w.*, Poltext, Warszawa 1999.
- Jaworski W.L., *Bank i system bankowy*, (w:) W.L. Jaworski, Z. Zawadzka (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002.
- Jaworski W.L., Zawadzka Z. (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002.
- Krzyżkiewicz Z., *Operacje banków uniwersalnych*, (w:) W.L. Jaworski, Z. Zawadzka (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002.
- McNaughton D., *Zarządzanie nowoczesnym bankiem w okresie zmian*, t. I, Fundacja Warszawski Instytut Bankowości, Warszawa 1995.
- Raport o stabilności systemu finansowego, grudzień 2009 r.*, NBP, Warszawa 2009.
- Raport o sytuacji banków w 2007 r.*, Urząd KNF, Warszawa 2008.
- Raport o sytuacji banków w 2008 r.*, Urząd KNF, Warszawa 2009.
- Rekomendacja C dotycząca zarządzania ryzykiem koncentracji zaangażowań, tekst zaktualizowany*, NBP, KNB, Warszawa 2002.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 22, rekomendacja 10.4.

⁸⁰ *Raport o stabilności...*, s. 44.

- Rekomendacja S (SII) dotycząca dobrych praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie*, KNF, Warszawa 2008.
- Rekomendacja T dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych*, KNF, Warszawa 2010.
- Rozporządzenie MF z dnia 16.12.2008 r. w sprawie tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków*, DzU Nr 235, poz. 1589.
- Rumiński R., *Banki i systemy bankowe*, (w:) W.L. Jaworski, Z. Zawadzka (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002.
- Stefański M., *Nowe regulacje dotyczące wymagań kapitałowych wobec banków*, Materiały i studia NBP, zeszyt nr 212, Warszawa 2006.
- Sytuacja finansowa banków w 2003 roku. Synteza*, NBP, Warszawa 2004.
- Sytuacja finansowa banków w 2004 roku. Synteza*, NBP, Warszawa 2005.
- Sytuacja finansowa banków w 2005 roku. Synteza*, NBP, Warszawa 2006.
- Sytuacja finansowa banków w 2006 roku. Synteza*, NBP, Warszawa 2007.
- Świecka B., *Usługi, operacje i czynności bankowe*, (w:) S. Flejterski, B. Świecka (red.), *Elementy finansów i bankowości*, CeDeWu, Warszawa 2007.
- Uchwała nr 380/2008 KNF z dnia 17.12.2008 r. w sprawie zakresu i szczegółowych zasad wyznaczania wymogów kapitałowych z tytułu poszczególnych rodzajów ryzyka, w tym zakresu i warunków stosowania metod statystycznych oraz zakresu informacji załączanych do wniosków o wydanie zgody na ich stosowanie, zasad i warunków uwzględniania umów przelewu wierzytelności, umów o subpartycypację, umów o kredytowy instrument pochodny oraz innych umów niż umowy przelewu wierzytelności i umowy o subpartycypację, na potrzeby wyznaczania wymogów kapitałowych, warunków, zakresu i sposobu korzystania z ocen, nadawanych przez zewnętrzne instytucje oceny wiarygodności kredytowej oraz agencje kredytów eksportowych, sposobu i szczegółowych zasad obliczania współczynnika wypłacalności banku, zakresu i sposobu uwzględniania działania banków w holdingach w obliczaniu wymogów kapitałowych i współczynnika wypłacalności oraz określenia dodatkowych pozycji bilansu banku ujmowanych łącznie z funduszami własnymi w rachunku adekwatności kapitałowej oraz zakresu, sposobu i warunków ich wyznaczania*, Dz. Urz. KNF 2008, Nr 8, poz. 34.
- Uchwała nr 382/2008 KNF z dnia 17.12.2008 r. w sprawie szczegółowych zasad i warunków uwzględniania zaangażowań przy ustalaniu przestrzegania limitu koncentracji zaangażowań i limitu dużych zaangażowań, określenia zaangażowań, wobec których nie stosuje się przepisów dotyczących limitów koncentracji zaangażowań i dużych zaangażowań oraz warunków, jakie muszą one spełniać, określenia zaangażowań, wobec których wymagane jest uzyskanie zgody KNF na niestosowanie przepisów dotyczących limitów koncentracji zaangażowań i dużych zaangażowań oraz zakresu i sposobu uwzględniania działania banków w holdingach, w obliczaniu limitów koncentracji zaangażowań*; Dz. Urz. KNF 2008, Nr 8, poz. 36
- Uchwała nr 383/2008 KNF z dnia 17.12.2008 r. w sprawie szczegółowych zasad funkcjonowania systemu zarządzania ryzykiem i systemu kontroli wewnętrznej oraz szczegółowych warunków szacowania przez banki kapitału wewnętrznego i dokonywania przeglądów procesu szacowania i utrzymywania kapitału wewnętrznego*, Dz. Urz. KNF 2008, nr 8, poz. 37.
- Uchwała nr 384/2008 KNF z dnia 17.12.2008 r. w sprawie wymagań dotyczących identyfikacji, monitorowania i kontroli koncentracji zaangażowań, w tym dużych zaangażowań*; Dz. Urz. KNF 2008, Nr 8, poz. 38.
- Ustawa z dnia 20 lipca 2001 r. o kredycie konsumenckim*, DzU Nr 100, poz. 1081, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 25 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny*, DzU Nr 16, poz. 93 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe*, DzU Nr 140, poz. 939 z późn. zm.
- Uyemura D.G., Van Deventer D.R., *Zarządzanie ryzykiem finansowym w bankach*, ZBP, Warszawa 1997.

- Wiatr M.S., *Indywidualne ryzyko kredytowe*, (w:) W.L. Jaworski, Z. Zawadzka (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002.
- Wyniki finansowe banków w 2005 r.*, GUS, Warszawa 7.04.2006.
- Wyniki finansowe banków w 2006 r.*, GUS, Warszawa 11.04.2007.
- Wyniki finansowe banków w 2007 r.*, GUS, Warszawa 22.04.2008.
- Zawadzka Z., *Ryzyko bankowe*, (w:) W.L. Jaworski, Z. Zawadzka (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002.
- Zawadzka Z., *Warunki bezpieczeństwa banków i ich klientów*, (w:) W.L. Jaworski (red.), *Banki polskie u progu XXI w.*, Poltext, Warszawa 1999.
- Zawadzka Z., *Zarządzanie ryzykiem w banku komercyjnym*, Poltext, Warszawa 1999.
- Zombirt J., *Nowa umowa kapitałowa. Ewolucja czy rewolucja*, CeDeWu, Warszawa 2007.
- Żółtkowski W., *Zarządzanie ryzykiem bankowym w praktyce w kontekście nowej umowy kapitałowej (Basel II)*, CeDeWu, Warszawa 2007.

CREDIT RISK MANAGEMENT IN THE POLISH BANKING SECTOR DURING ECONOMIC SLOWDOWN

Summary: The growing role of credit activities, especially retail credits, prompts the question of banks facing credit risk. The assessment of this risk is made possible through analyzing the quality of the credit portfolio, the coverage of credit exposures with built-up reserves, and the capital equipment of banks. Credit risk is controlled through the prudential regulations discussed here and the competent management of this risk by the banks. The deterioration of the process of credit risk management is due to the loosening of credit policies in recent years. This was reflected in an increase in doubtful loans and loans especially mentioned in the area of consumer credits and housing credits granted in foreign currency, starting from the fourth quarter of 2008, which might lead to the deterioration of the credit portfolio quality in the future. However, in 2009 the criteria for granting retail credits by banks were tightened. On the other hand, the Polish Financial Supervision Authority (KNF) issued the "T" recommendation, which contains a set of good practices concerning risk management in retail credit exposures. The recommendation emphasizes the need to accurately assess credit worthiness and to adopt the safe threshold of the borrower's debt to income ratio. This should have a positive effect on the credit portfolio quality although of some (adverse) significance may also be the time-deferred effects of the lenient credit policy in recent years.